

9.11.2022

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulain ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 191/2022 vp.)

Perustuslakivaliokunta

pev@eduskunta.fi

Invalidiliitto on fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on lähes 27 000 henkilöjäsentä ja 145 jäsenyhdistystä.

Taloudelliset resurssit varmistettava subjektiivisten oikeuksien turvaamiseen

Perustuslain 22 §:ssä julkiselle vallalle säädetään velvoite turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Vammaispalvelulakiehdotuksen tulee toteuttaa mainittua velvoitetta, sillä sen keskeisenä lähtökohtana ja tavoitteena on edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja tukea henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeutta. Ehdotuksella tulee turvata erityisesti perustuslain 6 §:ssä säädettyä yhdenvertaisuutta, perustuslain 7 §:n säännöstä elämästä, henkilökohtaisesta vapaudesta, koskemattomuudesta ja turvallisuudesta sekä 19 §:n säännöstä sosiaaliturvasta.

Invalidiliitto katsoo, että vammaispalvelulakiesityksen tulee täyttää lailla säätämisen osalta täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden muodot. Nyt kirjoitetussa muodossa nämä edellytykset eivät täyty, koska soveltamisala jättää lain soveltajalle liian avoimen valtakirjan siitä, keitä tämä toissijaiseksi tarkoitettu vammaisten erityisiä sosiaalipalveluita käsittävä laki koskee. Valtaosa vammaispalvelulakiesityksessä kuvatuista palvelupykälästä koskee vammaisten ihmisten subjektiivisia oikeuksia ja ne ovat luonteeltaan erityisen perusoikeusherkkiä. Vaikeasti vammaiset ihmiset ovat erityisen riippuvaisia välttämättömistä subjektiivisista oikeuksista kaikissa arkielämän toiminnoissa, joita nyt käsillä oleva lakiesitys uhkaa heikentää toimintaympäristössä, mikä on jo valmiiksi koronakriisin ja sotakriisin sekä energiakriisin heikentämä. Uusi laki uudessa palvelurakenteessa vaatii lainsäätäjältä erityisen tarkan pohdinnan käytettävissä olevista resursseista suhteessa palveluiden saatavuuteen kaikista eniten niitä tarvitseville vaikeasti vammaisille.

Soveltamisala kaipaa muutosta

Suomen perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. YK:n vammaisoikeussopimus puolestaan on kansainvälinen ihmisoikeussopimus. Invalidiliitto katsoo, ettei tätä yleissopimusta tai YK:n vammaiskomitean suosituksia ole riittävästi

9.11.2022

hyödynnetty lain valmistelussa. YK:n vammaisoikeussopimuksen tarkoitusta koskevassa artiklassa 1. kuvataan vammaisuutta siten, että *”vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.”* Katsomme, että vammasta aiheutuva toimintarajoite, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää vammaisen ihmisen täysimääräisen osallistumisen tarkoittaa niin kutsuttua sosiaalista mallia, joka on eri asia kuin sosiaalinen toimintarajoite. Invalidiliitto pitää perusteettomana lisätä yleissopimuksen tarkoitukseen kuulumaton ”sosiaalinen vamma”, joka tulee lain soveltamisalasta poistaa.

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan ihmisarvoisen elämän edellyttämä turva vaikeasti vammaisella henkilöllä oikeuttaa välttämättömään huolenpitoon. Vammaispalvelulain subjektiiviset oikeudet konkretisoivat tämän perusoikeuden toteuttamista käytännössä. Nykylain vaikeavammaisuus terminä on poistumassa nimenomaisesti vammaispalvelulaista. Vaikeavammaisuus on ollut oikeudellinen käsite eikä liity diagnoosipohjaisuuteen, vaan sillä on varmistettu vammaisten ihmisten positiivinen erityiskohtelu tosiasiallisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi vammaisten ihmisten itsenäisen elämän ja osallisuuden varmistamiseksi. Invalidiliitto esittää olennaisuus -vaatimuksen lisäämistä lakiesityksen soveltamisalaan vamman laatuun liittyen.

Henkilökohtaisen avun tunnusmerkistön säilyttäminen

Lakiesityksessä henkilökohtaisen avun myöntämisedellytystä ehdotetaan lievennettäväksi voimassa olevaan lakiin verrattuna. Enää ei vaadittaisi vaikeavammaisuutta tai sitä, että henkilöllä olisi voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Nykylain muotoilu on vastannut YK:n vammaiskomitean suositusta käyttäjän ohjaamasta ja henkilöjohtoisesta henkilökohtaisesta avusta erityisenä sosiaalipalveluna. Lakiesityksen mukaan vammaisen henkilön tulee kyetä ”itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä”, mutta ei enää toteutustavasta.

Lain perustelut eivät tue lain soveltamista käytännössä. Yhtäältä lainsäätäjä ei pidä vammaisen henkilön ajan- ja paikantajua edellytyksenä henkilökohtaisen avun saannille eli henkilökohtaisen avun käyttäjän ei tarvitse hahmottaa, missä ja milloin henkilökohtaista apua toteutetaan.

Toteuttamissäännökseen tulee kirjata keinot siitä, miten tuetaan vammaisen henkilön kykyä henkilökohtaisen avun käytössä ilmaistaessa miten, missä ja milloin henkilökohtaista apua kulloinkin käytetään.

YK:n vammaiskomitea yleiskomentissa nro. 5 (CRPD/C/GC/5) artiklan 19 (Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä) kansallisesta implementoinnista on määritellyt henkilökohtaisen avun tunnusmerkistöä mm. siten, että vammaisen henkilö suunnittelee palvelun sisällön ja päättää, keneltä, miten, milloin ja missä sekä millä tavalla henkilökohtaista apua annetaan. Kuitenkin myöntämiskykyä perusteluineen estää nyt kirjoitetussa muodossa toteuttamiskykälän soveltamisen käytännössä.

YK:n vammaissopimuksen 19 artiklaa koskeva yleiskommentti 5 käsittelee itsenäistä elämää. Yleiskommentin mukaan vammaisen henkilön on kyettävä itse tai tuetusti johtamaan ja ohjaamaan toisen henkilön antamaa apua, jolloin henkilökohtainen apu muodostuu vammaiselle henkilölle



9.11.2022

välineeksi itsenäiseen elämään. Tämän lisäksi vammaisen henkilön tulee kontrolloida henkilökohtaista apua, tarkoittaen, että hän voi joko sopia palvelusta itse eri palveluntuottajien kanssa tai että hän toimii itse työnantajana. Vammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus räätälöidä oma palvelunsa, toisin sanoen määritellä palvelu ja päättää kuka, mitä, missä, milloin ja millä tavoin palvelu tuotetaan hänelle ja neuvoa ja ohjata palveluntuottajaa. Tätä tarkoittaa tunnusmerkistö “person directed” ja “person led”.

Esitämme, että voimassa olevan lain sanamuoto, jossa edellytetään vammaiselta henkilöltä voimavaroja määritellä henkilökohtaisen avun sisältö ja toteutustapa, säilytetään. Tämä vastaa parhaiten myös YK:n vammaiskomitean tulkintasuositusta henkilökohtaisen avun käyttäjäjohtoisuudesta ja vammaisen itsensä ohjaamasta toisen ihmisen antamasta avusta.

Helsingissä 9. marraskuuta 2022

INVALIDILIITTO RY

Janne Juvakka

Laura Andersson

toimitusjohtaja

yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Henrik Gustafsson, lakimies, henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi